

Grzegorz Wejman

Posługa sióstr zakonnych w placówkach społeczno-opiekuńczych Kościoła gorzowskiego

Colloquia Theologica Ottoniana nr 2, 63-80

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POŚLUGA SIÓSTR ZAKONNYCH W PLACÓWKACH SPOŁECZNO-OPIEKUŃCZYCH KOŚCIOŁA GORZOWSKIEGO

Ks. Grzegorz Wejman

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin

Wprowadzenie

Istotą życia zakonnego jest osiągnięcie przez osoby życia konsekrowanego doskonałej miłości na drodze zachowania rad ewangelicznych: ubóstwa, czystości i posłuszeństwa. Zakony przez osobistą świętość swych członków i członkiń przypominają światu samego Chrystusa, który był niewinny, ubogi i posłuszny Ojcu niebieskiemu. Są ustami mistycznego Ciała Chrystusa, to jest Kościoła.

Siostry zakonne na terenie Kościoła gorzowskiego, którego obszar rozciągał się od Bytowa i Lęborka po Wschowę i od Świnoujścia po Zieloną Górę (pow. 44 836 km²), zapisały piękną kartę w dziedzinie społeczno-charytatywnej. Ich obecność na tych ziemiach, wówczas jeszcze niemieckich, rozpoczęła się w II połowie XIX w. Oczywiście II wojna światowa ograniczyła i zmieniła oblicze ich posługi, jednakże bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych, już w nowej rzeczywistości, rozpoczęły z całym zapałem posługę w duchu swojego charyzmatu. Wprawdzie sytuacja polityczna Polski lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. zahamowała tę prężność działania, jednakże nie zatrzymała jej całkowicie. Niniejszy artykuł ukazuje działalność społeczno-opiekuńczą sióstr zakonnych w gorzowskim Kościele w latach 1945–1972.

1. Posługa sióstr zakonnych przed II wojną światową

Na obszarze Kościoła gorzowskiego przed 1939 r. było 7 czynnych żeńskich zgromadzeń zakonnych:

1. Siostry boromeuszki – w 13 domach zakonnych pracowało 158 sióstr¹ (posługiwały m.in. w Szczecinie, Międzyzdrojach, Świąciechowie, Świebodzinie i Rokitnie);

¹ Szczecin. Siostry boromeuszki przybyły do Szczecina 21 listopada 1867 r. W 1871 r. otrzymały na własność dom przy pl. Mariackim. Rok później zamieniły go na działkę mieszczącą się pomiędzy dzisiejszą al. Wyzwolenia 32 a ul. S. Lubomirskiego. Na terenie działki znajdował się duży budynek, w którym powstał dom opiekuńczy pw. św. Karola Boromeusza. Urządzono w nim także kaplicę, jednak stary budynek nadawał się już do rozbiórki. Dlatego w 1910 r. przystąpiono do budowy nowego kompleksu. W roku 1911 powstał kościół pw. Świętej Rodziny (poświęcony 28 maja 1911 r.), a potem klasztor i szpital. Przy tym kościele erygowano 6 lutego 1913 r. lokalie. W 1919 r. kościół konsekrował biskup Wrocławia kard. A. Bertram. Natomiast 1 lipca 1936 r. powstała parafia, która w 1941 r. liczyła 2000 wiernych i była obsługiwana przez 3 kapłanów. W 1944 r. pracowało tutaj 40 sióstr zakonnych. Kościół został zniszczony podczas jednego z największych nalotów na Szczecin – 17 sierpnia 1944 r., a ocalałe zabudowania klasztorne po II wojnie światowej przebudowano na szpital kolejowy. Był to największy ośrodek zakorny na Pomorzu Zachodnim przed II wojną światową. Por. B. Frankiewicz, *Szpital św. Karola Boromeusza*, „Kościół nad Odrą i Bałtykiem” (1992) 2, s. 24; D. Peitz, *Die Kirche und die konfessionellen Krankenanstalten mit Ihren Pflegeheimen*, w: Ilse Gudden-Lüddeke (wydawca), *Chronik der Stadt Stettin*, Rautenberg 1993, s. 193; L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim 1871–1945*, Koszalin 1995, s. 67. Siostry nie sprzeciwiały się użytkowaniu tego obiektu przez szpital kolejowy, jednakże chciały, aby nieruchomość ta pozostała własnością zgromadzenia. Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej (dalej: ADZG), Kancelaria, sygn. Hb3, nr 294, Boromeuszki SCB, lata 1952–1975, Pismo wikarii generalnej do Ministra Kolei Państwowych w Warszawie, l.dz. 38/58, z dn. 28.05.1958 r. Dzisiaj tenże obiekt jest własnością archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, w którym mieści się Instytut Medyczny im. Jana Pawła II.

Międzyzdroje. Pierwsze siostry boromeuszki przybyły do Międzyzdrojów w 1899 r. i zamieszkały w tymczasowej willi hrabiego d’Houssouville. Zająły się chorymi i wczasowiczami oraz przystąpiły do budowy własnego domu z kaplicą. Kamień węgielny położono w październiku 1901 r. Rok później, 1 września 1902 r., poświęcono dom i obszerną kaplicę publiczną. Była to pierwsza katolicka kaplica na wyspie Wolin. W latach 1911–1912 dom został powiększony. Siostry zakupiły też przylegającą do ich nieruchomości parcelę łącznie ze stojącą tam willą „Marta”. Została ona zaadaptowana na dom wczasowy. W 1913 r. zamieszkało w nim już 101 osób. Od 1920 r. dom przyjmował kuracjuszy, a w miesiącach wolnych od wypoczywających służył jako placówka rekolekcyjna dla księży, sióstr zakonnych i nauczycielek. Por. Archiwum Zgromadzenia Sióstr Boromeuszek w Międzyzdrojach, Kronika wspólnoty.

Świąciechowo. Fundację św. Alojzego Gonzagi w Świąciechowie (5 km od Reska) założył konwertyta Rudolf Beckendorf. Od 1861 r. rozpoczęły tam pracę 23 siostry boromeuszki. Ośrodek posiadał sierociniec, prywatną szkołę podstawową z internatem, zakład przygotowujący dzieci do I Komunii św., szkołę gospodarstwa domowego na prawach państwowych z pensjonatem oraz szpital. Od początku istnienia Fundacji życie religijne ośrodka budowane było na kulcie Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Jej wizerunku namalowanym na płótnie o wymiarach 145x85 cm, najprawdopodobniej pod koniec XVIII w. przez nieznanego twórcę. K. Bon, *Uśmiechnięta Madonna w Resku i kustosz-malarz*, „Ecclesia” 3 (2009), s. 40.

2. Siostry elżbietanki – w 14 domach zakonnych pracowały 93 siostry² (posługiwały w Kołobrzegu, Człuchowie, Koczałach, Przechlewie, Sapolnie Człuchowskim, Tucznie, Wałczu, Zakrzewie, Złotowie, Wschowie, Otyniu, Zielonej Górze, Gorzowie Wlkp. i Głogowie);
3. Siostry służebniczki NMP – w 4 domach zakonnych pracowało 17 sióstr³ (posługiwały w Mielęcinie, Pile i Wałczu – Bukówku);

Świebodzin. W 1898 r. władze miasta przekazały obiekt siostrom boromeuszkom, które urządziły tam: szpital, szkołę katolicką i przedszkole. Placówka przyjęła imię św. Józefa i mieściła się w dawnym zajęzdzie pocztowym znajdującym się w pobliżu zamku. Po przebudowie i połączeniu wszystkich budynków powstał jeden kompleks szpitalno-wychowawczy, który zachował się do dziś. Po II wojnie światowej zakład przejęły polskie Siostry Zgromadzenia Franciszkanek Rodziny Maryi. <http://www.schwiebus.pl/articles.php?id=129> (20.11.2010). W 1939 r. pracowały w nim 34 siostry. B. Dratwa, *Zakony na przestrzeni wieków w granicach obecnej diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (dalej GWK) (1976), 1, s. 37.

Rokitno. Siostry przybyły po koniec XIX w. i prowadziły sierociniec. Do 1945 r. pracowało tam 14 sióstr. B. Dratwa, *Zakony na przestrzeni wieków*, dz. cyt., s. 37.

² Kołobrzeg. Posługę w tym mieście rozpoczęły w 1891 r. L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki*, dz. cyt., s. 69.

Człuchów. W tym domu pracowały 3 siostry. Tamże, s. 70.

Koczały. W tym domu pracowały 3 siostry. Tamże.

Przechlewo. Siostry elżbietanki prowincji toruńskiej posiadały 6 domów w: Przechlewie, pow. Człuchów (dom zakonny istniał od 11 lutego 1922 r.; pracowały tam 3 siostry), Sapolnie, pow. Człuchów (od 19 sierpnia 1934 r.; pracowały tam 3 siostry), Tucznie, pow. Wałcz (od połowy 1868 r. istniał tam dom św. Józefa w którym pracowało 11 sióstr), Wałczu, ul. Strzelecka 7 (od 16 czerwca 1887 r. istniała tam Fundacja św. Józefa w którym pracowało 9 sióstr), Zakrzewie, pow. Złotów (miał być założony 15 października 1922 r.; pracowały w nim 3 siostry) i Złotowie, ul. Panny Maryi (od 7 października 1929 r.; pracowały w nim 2 siostry). Por. ADZG Kancelaria, sygn. Hb6, nr 296, Elżbietanki CSSE, lata 1945–1960, Odpis dokumentów, znak: CIIB3 – 5/54, Gorzów Wlkp, dn. 14.06.1954 r., a także T. Ceynowa, *Ziemia pogranicza. Dekanat walecki w latach 1821–1920*, Radom 2004, s. 188–206.

We Wschowie 3 siostry z prowincji poznańskiej rozpoczęły swoją posługę w 1868 lub 1887 r. Po wojnie dołączyły do nich kolejne: 2 w 1945 r. i 3 w 1946 r. Prowadziły tam sierociniec (20 osób) i przedszkole oraz opiekowały się chorymi. Por. ADZG Kancelaria, sygn. Hb6, nr 296, Elżbietanki CSSE, lata 1945–1960, Pismo dziekana ks. W. Malika do kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp., l.d.z.25/46, Ciosaniec, dn. 8.08.1946 r.

Siostry miały też swoje domy w Otyniu (założony 27 kwietnia 1895 r.) i Zielonej Górze (założony 15 sierpnia 1882 r.). Por. ADZG Kancelaria, sygn. Hb6, nr 296, Elżbietanki CSSE, lata 1945–1960, Pismo s. M.Z. Nawrocie, przełożonej prowincjalnej Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek do kurii administracji we Wrocławiu, Poznań, dn. 14.10.1950 r. Zob. także Por. L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki*, dz. cyt., s. 70.

W Gorzowie były od 17 grudnia 1917 r. B. Dratwa, *Zakony na przestrzeni wieków*, dz. cyt., s. 37.

W Głogowie siostry osiedliły się 10 lipca 1867 r. W 1939 r. pracowały tam 24 siostry.

³ W Mielęcinie posługiwały 3 siostry. L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki*, dz. cyt., s. 70.

W Pile pracowało 10 sióstr: 3 w domu św. Antoniego, a 7 w szpitalu. Tamże.

W Wałczu – Bukówku w domu starców pracowały 4 siostry. Tamże.

4. Siostry św. Katarzyny – w 4 domach zakonnych pracowało 11 sióstr⁴ (posługiwały w Niezabyszewie i Buczku Małym);
5. Siostry Maryi Niepokalanej – w 3 domach zakonnych pracowało 11 sióstr⁵ (posługiwały w Świnoujściu i Rzeczenicy);
6. Siostry Niepokalanego Poczęcia NMP – w 2 domach zakonnych pracowało 10 sióstr;
7. Siostry misjonarki Najświętszego Serca Jezusa – 8 sióstr pracowało w Kołobrzegu.

W tych domach, w 7 zgromadzeniach zakonnych i 41 miejscowościach, pracowało 308 sióstr⁶. Po zakończeniu wojny z wyżej wymienionych placówek pozostały tylko 54 siostry z 5 zgromadzeń w 16 domach zakonnych. Zatem z 25 miejscowości wyjechało 254 sióstr⁷. Pozostałe w Polsce siostry (autochtonki) niosły pomoc lekarską ewakuowanym Niemcom, rannym żołnierzom, pierwszym osiedleńcom i repatriantom polskim⁸.

Wszystkie siostry – a głównie boromeuszki – zapisały piękną kartę swojej posługi w Szczecinie. Brat sługi Bożego ks. prał. dr. Carla Lamberta – Julius, z wielką wdzięcznością pisał o szczecińskich boromeuszkach. Wspominał przełożoną jako „osobę taktowną i mądrą”, a także siostry: Cassianę, Marię i Herlučkę oraz małą Annę. Pisał również, że pomagały ks. Lampertowi w więzieniu, dostarczając mu ubranie, bieliznę, żywność. W nocy z 4 na 5 lutego 1943 r. gestapo przeprowadziło rewizję również u boromeuszek. W mieście rozpuszczono pogłoski, że dwaj lekarze z ich szpitala popełnili samobójstwo, że aresztowano także siostry, oskarżane o zorganizowanie skrzynki kontaktowej w szpitalu, i o to, że z dachu dawały świetlne sygnały alianckim lotnikom. Skrzynka kontaktowa miał także być na wieży kościoła św. Jana Chrzciciela⁹.

⁴ W Niezabyszewie pracę rozpoczęły w 1920 r. Tamże, s. 69. W Buczku Małym w 1940 r. pracowały 3 siostry. Tamże.

⁵ W 1927 r. ówczesny proboszcz, ks. dr Adolf Moepert, sprowadził do Świnoujścia siostry Maryi Niepokalanej, zgromadzenie założone we Wrocławiu *dla pań polskich w zaborze pruskim* w 1919 r. Od 8 maja 1928 r. klasztor mieści się przy ul. Chopina 7. Tamże.

W Rzeczenicy pracowały 3 siostry. Tamże.

⁶ Archiwum Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu (dalej: AWSDP), E. Napierała, *Historia Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. za rządów ks. dra Edmunda Nowickiego (1945–1951)*, Warszawa 1975, s. 108–109, (mps).

⁷ ADZG, Kancelaria, sygn. C1a, nr 125, Siostry zakonne, lata 1954–1957.

⁸ AWSDP, E. Napierała, *Historia Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp.*, dz. cyt.

⁹ B. Twardochleb, *Męczennicy ze Szczecina – Bliska jest beatyfikacja ks. dr. Carla Lamperta*, www.transodra-online.net/de/node/5924 (24.11.2010).

O innych boromeuszkach ze Świąciechowa, a także ze Świebodzina, zachowały się materiały w Görlitz. Szczególnie wstrząsające są notatki o losie boromeuszek ze Świebodzina (Schwiebus) po wkroczeniu wojsk radzieckich. 2 lutego 1945 r. zabito 6 sióstr zakonnych: siostra Edmara Komischke, 29 lat, zastrzelona, siostra Speciosa Urbanczuk, 47 lat, zamordowana, siostra Leubergis Stania, lat 30, zamordowana, siostra Melisa Pawlik, lat 31, zamordowana, siostra Rolanda Stiegarn, lat 41, zamordowana, siostra Lybia Zaporowicz, lat 63, zastrzelona¹⁰.

2. Przybycie sióstr zakonnych na Pomorze Zachodnie i Ziemię Lubuską

Analizując proces przybywania sióstr zakonnych na teren Kościoła gorzowskiego, zauważamy trzy jego etapy. Przybyły one tutaj w miejsce swych poprzedniczek z czasów przedwojennych, w transportach repatriantów, a także na zaproszenie władz kościelnych.

Bardzo ważny był okres pionierski. Pierwsze polskie siostry przybyły na teren Kościoła gorzowskiego jeszcze przed 15 sierpnia 1945 r., a więc przed jego ustanowieniem. 20 lipca 1945 r. przyjechały do Człuchowa 4 Siostry Franciszkanki od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej i objęły na prośbę dyrektora szpitala w Człuchowie funkcję pielęgniarek, a nieco później gospodarczy zarząd Szpitala Powiatowego¹¹. 8 sierpnia 1945 r. zaś przybyło na teren administracji apostolskiej 5 Sióstr Córki Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny (skrytki) z Krzemieńca Wołyńskiego. Osiedliły się w Koszalinie¹². 19 września 1945 r. w Słupsku zamieszkało 5 urszulanek Najświętszego Serca Jezusa Konającego.

16 października 1945 r. przybyło z Krakowa do Gorzowa Wlkp. 28 sióstr ze Zgromadzenia Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Na prośbę ks. administratora Edmunda Nowickiego siostry podjęły pracy w domu przeznaczonym na siedzibę kurii biskupiej, a następnie rozpoczęły działalność zgodnie z własnym charyzmatem, służąc dzieciom, ludziom biednym, chorym i rodzinom potrze-

¹⁰ Tamże.

¹¹ ADZG, Kancelaria, sygn. Hb 10, nr 300, Franciszkanki od Pokuty, lata 1945–1992.

¹² AWDSP, E. Napierała, *Historia Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp.*, dz. cyt.

bującym pomocy; podjęły się pracy w Szpitalu Miejskim w Gorzowie Wlkp. oraz tamtejszym sierocińcu¹³.

Pod koniec 1945 r. wróciły do Piły siostry służebniczki NMP (wrocławskie), usunięte przez hitlerowców; do Międzyrzecza przybyły w transporcie przesiedleńców z Rumunii (Czerniowice) 43 Siostry Franciszkanki Rodziny Maryi i osiedliły się w Międzyrzeczu¹⁴, Pszczewie i Trzciel¹⁵, potem w Świebodzinie¹⁶.

W Trzemesznie Lubuskim zamieszkały 3 siostry ze Zgromadzenia Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (służebniczki starowiejskie); w Świebodzinie i Jordanowie osiedliły się 4 Siostry Pasterki od Opatrzności Bożej, w Szczecinku zamieszkało 12 Sióstr Córek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (niepokalanki)¹⁷.

Z końcem więc 1945 r. na terenie gorzowskiej administracji apostołskiej pracowało 13 żeńskich zgromadzeń zakonnych w 28 miejscowościach o łącznej liczbie 154 sióstr¹⁸. Kapłanów w tym czasie było 202, w tym tylko 68 księży zakonnych.

¹³ ADZG, Kancelaria, sygn. C1a, nr 125, Siostry zakonne, lata 1954–1957 oraz ADZG, Kancelaria, sygn. C4, nr 170, Caritas, lata 1945–1947, Kwestionariusze wypełnione przez poszczególne domy zakonne.

¹⁴ Siostry przybyłe do Międzyrzecza z Czerniowiec częściowo rozjechały się do Pszczewa i Trzmiela. Przeważająca część pozostała w Międzyrzeczu, gdzie Zarząd Miejski przeznaczył im dom przy ulicy Waszkiewcza 7, zajmowany poprzednio przez niemieckie zakonnice. Caritas zorganizował przy ul. Waszkiewicza 7 dom starców, a w roku 1946 żłobek przy ul. Sikorskiego w domu kościelnym, w którym za czasów niemieckich był katolicki szpital. Poza tym zorganizował dom dziecka. Siostry przy ul. Czerwonej Armii zorganizowały przedszkole. Również w miejscowym szpitalu powiatowym zatrudniono około 9 sióstr. W roku 1949 zwolniono siostry z przedszkola, które oddano kierownictwu świeckiemu, 16 czerwca 1959 r. zlikwidowano dom dziecka, gdzie powstał drugi dom starców. Odtąd siostry prowadziły tylko dwa domy starców i żłobek, którymi to zakładami opiekowało się Świeckie Stowarzyszenie Caritas zorganizowane przez państwo. 10 sióstr pracowało do roku 1952 w szpitalu; jednakże po spaleniu się szpitala, wskutek zapalenia się spirytusu w miejscowej aptece szpitalnej, w której pracowała jedna z sióstr, wszystkie siostry z wyjątkiem dwóch zostały zwolnione (por. ADZG, Kancelaria, sygn. Hb10, nr 299, Franciszkanki Rodziny Maryi, lata 1948–1973, Pismo s. przełożonej generalnej do kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp., l.dz. 36/52, Warszawa, dn. 5.11.1952 r.). Poza tym kilka sióstr zostało zatrudnionych przy tutejszej parafii, mianowicie jedna przy bieliźnie kościelnej i ubieraniu ołtarza, jedna była katecheticą – początkowo w szkole (do roku 1953), następnie w salce parafialnej, jedna była zatrudniona jako zakrystianka (od 1952 r.) i jedna w biurze parafialnym (od 1949 r.). Por. Archiwum Parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu, Kronika parafii, t.1, lata 1945–1970.

¹⁵ ADZG, Kancelaria, sygn. Hb10, nr 299, Franciszkanki Rodziny Maryi, lata 1948–1973.

¹⁶ ADZG, Kancelaria, sygn. Hb10, nr 299, Franciszkanki Rodziny Maryi, lata 1948–1973, Pismo s. przełożonej generalnej do kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp. l.dz. 126/48 z dn. 29.11.1948 r. Placówkę objęły 1 grudnia 1948 r.

¹⁷ AWSDP, E. Napierała, *Historia Administracji Apostołskiej w Gorzowie Wlkp.*, dz. cyt.

¹⁸ Tamże.

Do Szczecina pierwsze siostry zakonne przybyły w lutym 1946 r.¹⁹ Były to Siostry Wspomożycieli Dusz Czyścicowych. Zamieszkały one u oo. jezuitów w parafii św. Andrzeja Boboli. Następnie przeniosły się do tzw. pałacu biskupiego przy al. Wojska Polskiego 84. Prowadziły tutaj przedszkole, kursy kroju i szycia, pracowały też w Caritas, gdzie często zastępowały pracowników w kancelarii. Gdy władze państwowe pod koniec 1947 r. przeznaczyły ich dom do likwidacji, w maju 1948 r. opuściły miasto²⁰.

W kwietniu 1946 r. do Szczecina przybyła s. Edwarda Krystyna Chomyszyn ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (starowiejskie)²¹. 19 sierpnia 1946 r. Siostry Służebniczki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (starowiejskie) założyły w Szczecinie, przy ul. Królowej Korony Polskiej 28, klasztor²². Prowadziły szwalnię, a potem przedszkole Caritasu.

W 1946 r. w Gryficach znalazły się Misjonarki Świętej Rodziny, sprowadzone przez proboszcza ks. Stanisława Ruta TChr, który pracował z nimi przed wojną na placówce polonijnej w Kivioli w Estonii.

W maju 1948 r. w Szczecinie zjawily się 3 siostry ze Zgromadzenia Sióstr Kamedulek²³. Zamieszkały w domu przy al. Wojska Polskiego 84²⁴. Pomagały

¹⁹ Por. Archiwum Księży Jezuitów Warszawie, Szczecin – dokument 26 maszynopis – Administrator Apost. do wiadomości O. Superiora Lesińskiego z 13.02.1946 r., l.dz. 858/46: 13 lutego 1946, Wielebna S. Maria Brochocka, Przeł. Gen. SS. Wspomożycielek, Sulejówek. „W odpowiedzi na pismo z 28.I.br. wyrażam chętnie swoją zgodę na założenie domu zakonnego w Szczecinie. Na tut. terenie jest wielki brak sióstr dla przedszkoli i Caritasu. Zapytuję przeto uprzejmie, czy Wielebna Siostra Przełożona Generalna mogłaby Sióstr użyzyć również dla innych miast (np. Myślibórz). /-/ ks. Edmund Nowicki Administrator Apostolski”.

²⁰ Decyzję o wyjeździe podjęła przełożona s. Masarska. Por. Archiwum Parafii pw. Świętej Rodziny w Szczecinie (dalej: APSRS), Pismo Administratora Apostolskiego ks. E. Nowickiego do ks. dziekana T. Załuckowskiego z dn. 6.04.1948 r.

²¹ Archiwum Główne Sióstr Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi, sygn. AIV b, 43, List ks. W. Stańczaka do Matki Generalnej Sióstr Służebniczek z dn. 24.04.1946 r.

²² Archiwum Prowincjalne Łódzkich Służebniczek w Łodzi, XXXVIII, 2,3, Rys historyczny placówki Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP w Szczecinie.

²³ APSRS, Pismo ks. Kindera do Kurii Administracji apostolskiej w Gorzowie z dn. 28.05.1949 r. Inicjatorem założenia w Polsce pierwszej polskiej, żeńskiej rodziny kamedulskiej był ks. kard. A. Hlond. Trzy pierwsze siostry, które z Francji przybyły do ks. prymasa – s. Gemma Elii, s. Teresa (Stefania Miłkowska) i s. Marie-Ange (Maria Aniela – która później wystąpiła ze zgromadzenia) – zostały przez niego skierowane do ks. adm. E. Nowickiego, który wysłał je do Szczecina.

²⁴ Ksiądz E. Nowicki ofiarował siostrom na mieszkanie swój dom, a właściwie, jak czytamy w kronice parafialnej: „Nie dom, a wspaniały pałac”. Por. APSRS, Kronika parafialna, a także APSRS, Pismo ks. Kindera do Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie z dn. 28.05.1949 r.

kapłanom w duszpasterstwie, troszcząc się o bieliznę kościelną. Na piętrze budynku urządziły sobie kaplicę. 15 maja 1949 r. o. przeor kamedułów na Biełanach w Krakowie Maryn Kotwicki, stosownie do wskazań Matki Ksieni Marii Jeane Firrelli z Clos Betleem we Francji, mianował s. Gemmę Elii przełożoną domu kamedulek w Szczecinie i jednocześnie przełożoną ss. Kamedulek w Polsce oraz mistrzynią nowicjatu i postulatu w klasztorze szczecińskim (na okres trzech lat)²⁵. Władze państwowe utrudniały jednak życiem siostram i zamierzały zabrać im dom. Siostra przełożona zabiegała o utrzymanie „pałacu biskupiego” – niestety, bezskutecznie. We wrześniu 1949 r. siostry wyprowadziły się ze Szczecina²⁶. Kuria Biskupia w Gorzowie Wlkp. zaproponowała im Chrapowo koło Pełczyc (3 km), gdzie była pusta plebania²⁷. Siostry z tej propozycji nie skorzystały i w listopadzie 1949 r. opuściły Szczecin. Siostra Teresa wraz z 2 postulantkami udała się do Słupska²⁸, a s. Gemma z 9 postulantkami do Złoczewa k. Sieradza w woj. łódzkim²⁹.

W 1948 r., na prośbę ks. administratora E. Nowickiego, rozpoczęły pracę w Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp. siostry ze Zgromadzenia św. Elżbiety (elżbietanki)³⁰. W Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp. oraz w Niższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp. podjęły pracę Siostry Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. W Niższym Seminarium Duchownym

²⁵ APSRS, Pismo o. przeora Maryna do s. Gemmy Elii z dn. 15.05.1949 r. W czerwcu 1949 r. odbyły się pierwsze obłóczyny postulantek s. kamedulek.

²⁶ APSRS, Pismo Administratora Apostolskiego ks. E. Nowickiego do ks. dziekana T. Zalczkowskiego z dn. 12.09.1949 r.

²⁷ APSRS, Pismo Administratora Apostolskiego ks. E. Nowickiego do ks. dziekana T. Zalczkowskiego z dn. 26.09.1949 r.

²⁸ Tutaj siostry zatrzymały się u sióstr ze Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia, którym władze państwowe oddały dom na początku 1950 r. Stąd s. kamedulki przeniosły się do Złoczewa.

²⁹ APSRS, Pismo Administratora Apostolskiego ks. E. Nowickiego do ks. dziekana T. Zalczkowskiego z dn. 17.11.1949 r.

³⁰ ADZG, Kancelaria, sygn. Hb6, nr 297, Elżbietanki CSSE, lata 1961–1970, Odpis pisma ks. adm. E. Nowickiego do Matki prowincjalnej w Poznaniu, Gorzów Wlkp., dn. 9.02.1948 r. Ksiądz administrator napisał: „W interesie Kościoła pragnąłbym pozyskać Siostry do pracy w tutejszej Kurii, a mianowicie jedną do ksiązkowości (przebitkowej), jedną do kasy, dwie Siostry do maszyny. W tej chwili pilną jest rzeczą objęcie ksiązkowości i kasy. Siostram zapewniłbym mieszkanie i honorarium według umowy. Cieszyłbym się, gdyby tę placówkę przejęły Siostry Elżbietanki, z którymi łączymy mnie długa współpraca. Dlatego pozwalam sobie prosić uprzejmie Przewielebną Matkę Prowincjałkę o łaskawe użyczenie wspomnianych Sióstr. Za łaskawą szybką odpowiedź byłbym szczególnie zobowiązany”. Wiadomo, że Matka Prowincjalna przysłała siostry 9 marca 1948 r. Por. ADZG, Kancelaria, sygn. Hb6, nr 297, Elżbietanki CSSE, lata 1961–1970, Pismo zastępczyni przełożonej prowincjalnej do kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp., Toruń, dn. 11.02.1961 r.

w Słupsku podjęły prace siostry ze Zgromadzenia Dzieci Maryi od św. Józefa i ze Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Najświętszego Serca Jezusa Konającego (urszulanki). We Wschowie osiedliły się elżbietanki³¹. Siostry zatrudnione w niższych seminariach duchownych uczyły alumnów niektórych przedmiotów świeckich z zakresu szkoły średniej.

3. Posługa sióstr zakonnych w pięcioleciu administracji apostołskiej

W rozwój organizacyjny i duchowy Kościoła gorzowskiego w pierwszym pięcioleciu również mocno wpisują się siostry zakonne. W tym czasie przybyło na te ziemie ponad 300 sióstr. Zatem w tym czasie posługę pełniło tutaj 460 sióstr z 28 zgromadzeń zakonnych na 64 placówkach³².

Dziela podejmowane przez poszczególne zgromadzenia były przede wszystkim związane z ich własnym charyzmatem, ale również z uwzględnieniem oczekiwań środowiska, w którym żyły. Swą ofiarnością i pracą ogarniały wiele potrzeb ludzi zdrowych i chorych, poczynszy od najmłodszych, tj. dzieci i mło-

³¹ Por. ADZG, Kancelaria, sygn. Hb6, nr 296, Elżbietanki CSSE, lata 1945–1960, Pismo dziekana ks. w. Malika do kurii biskupiej w Gorzowie Wlkp., l.d.z.25/46, Ciosaniec, dn. 8.08.1946 r.

³² 1. Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim (albertynki); 2. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego; 3. Zgromadzenie Sióstr św. Karola Boromeusza (boromeuszki); 4. Zgromadzenie Sióstr Córek Najczystszej Serca Najświętszej Maryi Panny (skrytki); 5. Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety (elżbietanki) z prowincji poznańskiej i toruńskiej; 6. Zgromadzenie Sióstr św. Feliksa z Kantalicio III Zakonu św. Ojca Franciszka (felicjanki); 7. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej; 8. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi; 9. Zgromadzenie Sióstr św. Józefa Oblubieńca (józefitki); 10. Zakon Mniszek Kamedulek (siostry kamedułka – kontemplacyjne); 11. Zgromadzenie Sióstr św. Katarzyny; 12. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny; 13. Zgromadzenie Sióstr Córek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (niepokalanki); 14. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej i Niepokalanej Panny Maryi (marianki); 15. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Boskiej (pasterki); 16. Zgromadzenie Sióstr Córek Maryi Wspomożycielki (salezjanki); 17. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (wielkopolskie); 18. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny (śląskie); 19. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia (starowiejskie); 20. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (sercanki); 21. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo; 22. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Najświętszego Serca Jezusa Konającego (urszulanki); 23. Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa (pasjonistki); 24. Zgromadzenie Sióstr Dzieci Maryi od św. Józefa; 25. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Wiecznej Adoracji Najświętszego Sakramentu (kontemplacyjne); 26. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Miłosierdzia Bożego (to są siostry Zgromadzenia Sióstr Jezusa Miłosiernego); 27. Stowarzyszenie Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana (duchaczki); 28. Kongregacja Sióstr Służebnic NMP Niepokalanego Poczęcia. Schematyzm Administracji Apostołskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej (dalej: SAAKLPP), rok 1949, s. 301–309.

dzieży, aż do ludzi w podeszłym wieku. Służyły ludziom niezależnie od ich stanu posiadania, wykształcenia czy pochodzenia, a nade wszystko najuboższym.

We własnym zakresie prowadziły 6 różnych instytucji w 8 punktach i 7 miejscowościach, a mianowicie: domy dziecka w Mierzęcinie³³, Zalesinie (benedyktyni samarytanki) i we Wschowie (salezjanki); szkołę zawodową i internat dla dziewcząt w Połczynie-Zdroju (salezjanki); sanatorium w Połczynie-Zdroju (sercanki); własny szpital w Zielonej Górze (elżbietanki), własną willę „Stella Matutina” w Międzyzdrojach (boromeuszki) i dom wypoczynkowy w Świnoujściu³⁴.

Przed wszystkim podejmowały dzieła we współpracy ze Zrzeszeniem Katolików Caritas (działał on od 15 stycznia 1946 do 4 lutego 1950 r.). W 1947 r. pracowało w nim 85 sióstr należących do 14 różnych zgromadzeń³⁵, a w kolejnych dwóch – trzech latach ta liczba bardzo wzrosła. W 1949 r. siostry pracowały w prowadzonych przez Caritas 15 różnych instytucjach w 58 punktach i w 30 miejscowościach³⁶, a mianowicie w: domach starców (3 miejscowości)³⁷, świetlicach (4)³⁸; przedszkolach (13)³⁹, domach małego dziecka (2)⁴⁰, domach

³³ W mierzęcińskim pałacu w latach 1945–1952 mieścił się dom dziecka dla dzieci upośledzonych, prowadzony przez siostry benedyktyni samarytanki, a później Państwowy Dom Dziecka, który funkcjonował do roku 1959. Dane z tablicy informacyjnej Pałacu w Mierzęcinie.

³⁴ SAAKLPP, rok 1949, s. 301–309.

³⁵ Były to siostry z następujących zgromadzeń: szarytki, felicjanki, służebniczki, urszulanki, Rodziny Maryi, pasterki, elżbietanki, boromeuszki, benedyktyni-samarytanki, niepokalanki, salezjanki, Siostry Misjonarki św. Rodziny, franciszkanki, Zgromadzenia od Przenajświętszej Duszy Chrystusowej. Por. ADZG, Kancelaria, sygn. C4, nr 172, Caritas, lata 1948–1952, Sprawozdanie Związku „Caritas” Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. za rok 1947, Gorzów Wlkp. 1.04.1948 r. i *Sprawozdanie z kursu „Caritas”*, s. 363.

³⁶ Dane na podstawie SAAKLPP, rok 1949, s. 301–309.

³⁷ W Klenicy, Międzyrzeczu i Nezabyszewie. Dom Caritasu w Klenicy stanowi po dzień dzisiejszy własność Sióstr Zgromadzenia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. ADZG, Kancelaria, sygn. C4, nr 170, Caritas, lata 1945–1947, Pismo ks. dyrektora Caritasu do kurii administracji apostolskiej w Gorzowie Wlkp., znak B1380/47, Gorzów Wlkp. dn. 19 lipca 1947 r. We wrześniu 1945 r. ewakuowano 43 siostry z Czerniowiec do Międzyrzecza. Staraniem ks. prał. Józefa Żuczki siostry otrzymały budynek parterowy z niewielkim ogrodem przy ul. Waszkiewicza 7. Początkowo same zamieszkiwały ten dom i utrzymywały się z pracy rąk własnych. W miarę, jak przybywały transporty z emigrantami, wyłoniła się potrzeba zaopiekowania się najsłabszymi, tj. dziećmi i starcami. Ks. prałat i p. Herzog założyli parafialny Komitet Opieki i po wielu staraniach otworzyli Dom Opieki dla starców i dzieci. Opiekę nad tymi biedakami powierzyli siostrze. http://www.siostryfranciszkanki.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=7&Itemid=73 (10.12.2010).

³⁸ W Białogardzie, Klenicy, Lęborku i Słupsku.

³⁹ W Bledzewie, Bytowie, Dobrej Nowogardzkiej, Gorzowie Wlkp. (2 punkty), Jordanowie, Otyniu, Rokitnie, Słubicach, Szczecinie (2 punkty), Świebodzinie, Trzemesznie, Zielonej Górze (2 punkty) i Złotowie.

⁴⁰ W Bytowie i Międzyrzeczu.

dziecka (4)⁴¹, ogniskach samarytańskich (13)⁴², kuchniach (4)⁴³, szwalniach (4)⁴⁴ oraz internacie i stołówce w Słupsku, kuchni i szwalni w Szczecinie, żłobku w Stargardzie Szcz., pólserocińcu w Człuchowie, Zakładzie Leczniczo-Wychowawczym dla Dzieci Kalekich w Świebodzinie, Sanatorium Przeciwgruźliczym dla Dzieci w Tucznie, a także w domu wypoczynkowym w Rowach. Również w ramach Caritasu w 5 miejscowościach pielęgnowały chorych po domach oraz podejmowały pracę w 10 oddziałach parafialnych Caritas i w sekretariacie centralnym w Gorzowie Wlkp. (tam pracowały siostry św. Wincentego à Paulo).

Nadto w trosce o ludzi chorych i potrzebujących siostry pracowały w 12 instytucjach państwowych w 21 punktach w 17 miejscowościach. Przede wszystkim posługiwały w szpitalu powiatowym w: Człuchowie, Krośnie Odrzańskim, Lęborku, Nowogardzie, Sławnie i Trzciance⁴⁵ oraz szpitalu miejskim w Gorzowie Wlkp.; ale także w: przedszkolu miejskim, internacie i pracowni krawieckiej w Koszalinie, Domu Starców i kuchni ludowej w Lęborku, ośrodku zdrowia w Otyniu, Przechlewie, Człuchowie i Pszczewie, Domu św. Józefa i kuchni P.K.O.S. w Wałczu, przedszkolu publicznym w Człuchowie, Międzyrzeczu, Pszczewie, Trzmielu, Resku i punkcie sanitarnym PCK w Kochalej i Dobrej Nowogardzkiej⁴⁶.

Na rzecz Kościoła pracowały również w 4 seminariach duchownych: w Wyższym w Gorzowie Wlkp. i Niższych w: Gorzowie Wlkp., Słupsku i Wschowie, Kurii Biskupiej, a nadto uczyły religii w 5 miejscowościach: w Stargardzie Szcz. – felicjanki, Gryficach – Misjonarki św. Rodziny, Trzebiatowie – służebniczki starowiejskie, Myśliborzu i Słupsku – urszulanki, a także przedmiotów świeckich w Szczecinku – niepokalanki, oraz opiekowały się kościołem w Goleniowie i wyrabiały hafty kościelne w Słupsku – służebnice Niepokalanego

⁴¹ W Drawsku, Międzyrzeczu (pracowały tu do 1959 r.), Słupsku i we Wschowie.

⁴² W Białogardzie, Bledzewie, Gorzowie Wlkp. (2), Łebie, Niezabyszewie, Pile, Rokitnie, Sępolnie Człuchowskim, Słupsku, Stargardzie Szcz., Trzemesznie, Zakrzewie i Złotowie.

⁴³ W Gorzowie Wlkp., Gryficach, Stargardzie Szcz. i Trzemesznie.

⁴⁴ W Gorzowie Wlkp., Łebie, Słupsku i Szczecinie.

⁴⁵ Siostry Rodziny Maryi przybyły do Trzcianki 1 października 1948 r. i objęły tam pracę w szpitalu. O siostry starała się p. dr Sitkiewicz. Szpital liczył 122 łóżka, pracowało w nim 6 sióstr pielęgniarek, na oddziale chirurgicznym, w sali operacyjnej, w laboratorium i w aptece. Siostry mieszkaly w szpitalu, ze swoich pensji opłacały opał, światło, wodę i żywnienie. http://www.siostry-franciszanki.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=135&Itemid=73 (31.05.2011)

⁴⁶ SAAKLP, rok 1949, s. 301–309.

Poczęcia. Był też dwa zgromadzenia kontemplacyjne: w Szczecinie – kamedulki, a w kościele św. Ottona w Słupsku – Franciszkancki od Wiecznej Adoracji⁴⁷.

4. Siostry zakonne w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku w Kościele gorzowskim

Poważnym przełomem w posłudze sióstr zakonnych zarówno na tych ziemiach, jak i w całej Polsce, była likwidacja kościelnego Caritasu w 1950 r., a także wydarzenia przed październikiem 1956 r., kiedy coraz częściej usuwano siostry z państwowych zakładów⁴⁸.

W tym czasie Zgromadzeniu Sióstr św. Elżbiety (elżbietanki) z prowincji poznańskiej w Zielonej Górze, przy pl. Wielkopolski 4, zabrano własny szpital i upaństwowiono go, pozostawiając jednak 17 pracujących sióstr zakonnych.

Również Siostry Misjonarki Świętej Rodziny, przebywające od 1946 r. w Gryficach (przybyły na prośbę ks. Stanisława Ruta TChr), zostały w 1952 r. zmuszone przez władze państwowe do opuszczenia miasta z powodu starań o uwolnienia z więzienia ks. Ruta. Siostra Krystyna Rynkowska została skazana na 4 lata więzienia. Na podstawie apelacji i amnestii wyrok skrócono. Siostra Krystyna Rynkowska przebywała w więzieniu od 17 listopada 1952 do 17 listopada 1953 r. Naciski władz państwowych spowodowały, że 1 lipca 1955 r. siostry odeszły z Gryfic. Wróciły ponownie w 1957 r.⁴⁹

Także pracujące od 1945 r. w szpitalu w Nowogardzie oraz mieszkające na jego terenie Siostry Służebnice NMP Niepokalanego Poczęcia usunięto z miasta. W 1949 r. dyrekcja szpitala zażądała od nich obowiązku pracy w ubraniu świeckim, „bo inaczej zostaną zwolnione z pracy”⁵⁰. Siostry nie przejęły się żądaniem dyrekcji szpitala. Stąd też w 1953 r. zwolniono je z pracy i pozbawiono lokum.

⁴⁷ Dane na podstawie SAAKLPP, rok 1949, s. 301–309.

⁴⁸ E. Kaczmarek, *Dlaczego przeszkadzały? Polityka władz partyjnych i rządowych wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1945–1956*, Warszawa 2007, s. 49 i 208.

⁴⁹ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), PS, PWRN, UdSW, sygn. 14770, Zgromadzenie Sióstr Misjonarek św. Rodziny w Gryficach 1947–1984, Karta zgromadzenia, s. 3; tamże, Notka służbowa z przeprowadzonej wizytacji domu zakonnego Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny w Gryficach dnia 5 grudnia 1969 r., s. 43–45.

⁵⁰ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Szczecinie (dalej: AKMS), Parafii WNMP w Nowogardzie, t. II, lata 1955–1965.

Przez 2 lata mieszkały gościnnie u parafian. W 1955 r. opuściły Nowogard. Przyjął je do pracy ks. Franciszek Włodarczyk TChr w parafii w Goleniowie⁵¹.

Również władze państwowe dwukrotnie – w 1952 i 1953 r. – usiłowały usunąć siostry boromeuszki z Rokitna⁵². Ostatecznie siostry same opuściły ten dom w 1957 r., a w to miejsce przybyły siostry salezjanki⁵³.

Powyższe sytuacje zmusiły siostry do przekwalifikowania swojej pracy. Siostry zatem chętnie włączały się w prace przy parafiach w charakterze katechetek, zakrystianek, organistek, kancelistek, opiekunek grup śpiewaczych i ministranek⁵⁴. Nie stroniły także od prac związanych z odbudową i remontami kościołów i kaplic po zniszczeniach wojennych. W sumie przed 1959 r. pracowały w 52 parafiach. Podjęły również pracę w 36 szkołach publicznych, prowadząc w nich katechizację. W dalszym ciągu starały się też posługiwać charytatywnie. Opiekowały się dalej chorymi w domach w 21 miejscowościach.

Pracowały także w 10 instytucjach państwowych w 33 punktach i 30 miejscowościach: ośrodku zdrowia w Bledzewie, Czarnym k. Szczecinka i Przechlewie, domu dziecka we Wschowie, domu starców w Międzyrzeczu; przedszkolu w Białołogardzie, Gorzowie Wlkp. (3 placówki), Klenicy, Lęborku, Połczyniu-Zdroju, Słubicach, Świebodzinie, Otyniu, Wschowie, Zielonej Górze (2 punkty) i Złotowie; szpitalu powiatowym w Człuchowie, Gorzowie Wlkp., Krośnie Odrzańskim, Lęborku, Międzyrzeczu, Sławnie, Trzciance i Zielonej Górze; Państwowym Szpitalu Dziecięcym w Gorzowie Wlkp.; żłobku dzielnicowym w Międzyrzeczu;

⁵¹ AKMS, Parafii WNMP w Nowogardzie, t. II, lata 1955–1965; J. Kopyciński, *Dzieje parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Nowogardzie w latach 1945–1995 na tle powojennych dziejów miasta*, Szczecin–Nowogard 1996, s. 89–90.

⁵² ADZG, Kancelaria, sygn. Hb3, nr 294, Boromeuszki SCB, lata 1952–1975, Pismo do Państwowej Komisji Lokalowej w Warszawie, z dn. 18.04.1953 r.; ADZG, Kancelaria, sygn. Hb3, nr 294, Boromeuszki SCB, lata 1952–1975, Pismo do Państwowej Komisji Lokalowej w Warszawie, znak: CIIb 1d-2/53, z dn. 22.04.1953 r.

⁵³ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–1972*, Szczecin 2007, s. 250–251.

⁵⁴ ADZG, Kronika 10-lecia parafii ordynariatu gorzowskiego, t. 5, nr 144, ks. J. Anczarski, *Praca ks. Józefa Anczarskiego w Kurii Biskupiej i w diecezji gorzowskiej w latach: 29 XII 1950–30 VI 1963*, Gorzów Wlkp. 1963, s. 30. Dla sióstr pracujących w parafiach został przygotowany Regulamin Sióstr Zakonnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym, por. ADZG, Kancelaria, sygn. Hb, nr 323, *Historie poszczególnych zgromadzeń żeńskich, lata 1964–1971*, Regulamin Sióstr Zakonnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym. Siostry parafialne tworzyły placówki przynajmniej trzyosobowe. Ważne, że siostry pracujące w kancelarii nie mogły przyjmować nupturientów na zapowiedzi ani załatwiać opłat z racji pogrzebów, ślubów itp.

internacie w Szczecinku; Sanatorium Przeciwgruźliczym dla Dzieci w Tucznie⁵⁵ oraz w warunkach ambulatoryjnych opiekowały się chorymi w Otyniu, Sępólnie Człuchowskim⁵⁶.

Nadto we własnym zakresie dalej prowadziły wcześniejsze instytucje, a ponadto uruchomiły diecezjalne kursy katechetyczne w Rokitnie (salezjanki) i pracownię paramentów kościelnych w Gorzowie Wlkp. Niestety, utraciły dom dziecka w Mierzęcinie i sanatorium w Połczynie-Zdroju, ale udało się im zachować willę „Stella Matutina” w Międzyzdrojach⁵⁷. Ponadto dalej posługiwały w tych samych instytucjach centralnych administracji, z wyjątkiem Niższego Seminarium Duchownego we Wschowie, które zostało rozwiązane w 1956 r.

Mogły natomiast podejmować pracę – bez większych trudności ze strony władz państwowych – w domach starców, zwanych zakładami specjalnymi dla dorosłych, jak również w zakładach specjalnych dla dzieci i dla dorosłych o różnym stopniu upośledzenia fizycznego i umysłowego. Wynikało to stąd, że osoby świeckie niechętnie podejmowały się takiej pracy.

Pod koniec lat pięćdziesiątych XX w. na terenie administracji apostołskiej w 14 zakładach specjalnych⁵⁸ (10 dla dzieci i 4 dla dorosłych) pracowało nieco ponad 200 sióstr⁵⁹. Siostry Benedyktynki Samarytanki Krzyża Chrystusowego

⁵⁵ 1 maja 1963 r. siostry elżbietanki, dotychczas pracujące w sanatorium w Tucznie, otrzymały wypowiedzenia z pracy. 2 maja ks. proboszcz otrzymał od dyrektora sanatorium pismo w sprawie likwidacji kaplicy w sanatorium. http://www.tuczno.koszalin.opoka.org.pl/kronika_par2.html (18.11.2010).

⁵⁶ Schematyzm diecezji gorzowskiej (dalej: SDG), rok 1959, s. 36–44.

⁵⁷ Siostron boromeuszkom udało się również – mimo licznych przeszkód – zachować dom wypoczynkowy „Stella Matutina” w Międzyzdrojach. Po wojnie ich dom, składający się z budynku kaplicznego, 2 budynków mieszkalnych i budynku gospodarczego, służył jako dom wypoczynkowy dla sióstr i kapłanów. W 1956 r. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Międzyzdrojach domagało się likwidacji tego domu klasztornego, lecz na skutek odwołania się sióstr do Powiatowej Komisji Lokalowej w Świnoujściu klasztor został uratowany. W 1960 r. ze strony władz państwowych pojawiły się nowe trudności. 7 stycznia 1961 r. Prezydium MRN w Międzyzdrojach nakazało siostronom opuścić budynki w terminie 14 dni. 11 lutego 1961 r. weszła do budynku sióstr Milicja Obywatelska, która opieczętowała własność zakonną sióstr. Po pewnym czasie władze wycofały się z planów grabieży siostronom ich własności. Por. ADZG, Kancelaria, sygn. Hb3, nr 294, Boromeuszki SCB, lata 1952–1975, Pismo do Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp., z dn. 23.06.1956 r. oraz ADZG, Kancelaria, sygn. Hb3, nr 294, Boromeuszki SCB, lata 1952–1975, s. A. Jakubowska, Opis przebiegu napadu i przymusowej eksmisji w klasztorze „Stella Matutina”, dn. 12.02.1961 r.; APS, PWRN, UdSW, sygn. 14761, Zgromadzenie ss. Miłosierdzia św. Karola Boromeusza (ss. Boromeuszki), Klasztor Stella Matutina w Międzyzdrojach 1955–1984, Karta zgromadzenia, s. 19; tamże, Poufna notka WdSW w Szczecinie do WdSW w Warszawie z 14 lutego 1961 r., s. 79.

⁵⁸ W lipcu 1956 r. na mocy Uchwały Prezydium Rządu nr 460/56 powstały zakłady specjalne.

⁵⁹ SDG, rok 1959, s. 36–44.

objęły 10 maja 1949 r. w Moryniu zakład dla upośledzonych umysłowo chłopców jako filię zakładu w Zalesinie w pow. słupskim. Do końca 1957 r. dom funkcjonował jako zakład społeczny należący do zgromadzenia. 28 lutego 1958 r. zmieniła się nazwa zakładu na Państwowy Zakład Specjalny dla Dzieci Głęboko Niedorozwiniętych. Upaństwowienie zakładu nie miało charakteru represji, ale odbyło się za obopólną zgodą. Od 1960 r. podlegał on resortowi służby zdrowia. Siostry prowadzą tu zakład do chwili obecnej⁶⁰. Od 15 października 1964 r. prowadzą również drugi Dom Pomocy Społecznej w Brzezinach k. Drawna⁶¹.

15 grudnia 1954 r. do Trzcina-Zdroju przybyły siostry orionistki (placówka została erygowana 5 stycznia 1955 r.). Podjęły się posługi w Domu Pomocy Społecznej; pracowały w nim jako pielęgniarki, opiekunki, krawcowe, kucharki. Ich liczba rosła od 10 w 1954 r. do 23 w 1971 r.⁶². Władze państwowe nie czyniły im większych przeszkód; praca w tym zakładzie była bowiem bardzo trudna. Inne Zakłady Specjalne dla Dorosłych funkcjonowały m.in. w: Lęborku (pracowało tam 10 sióstr albertynek), Białogardzie (22 siostry albertynki), Głodzinie (14 sióstr Misjonarek Świętej Rodziny) i Bobolicach (pallotynki)⁶³.

Łącznie w 1959 r. na terenie Kościoła gorzowskiego w 92 miejscowościach pracowało ponad 720 sióstr⁶⁴.

⁶⁰ Archiwum Domu Pomocy Społecznej w Moryniu, Kronika zakładu; APS, PWRN, UdSW, sygn. 14760, Zgromadzenie Sióstr Samarytanek Krzyża Chrystusowego (ss. Benedyktynki) w Moryniu 1949–1984, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Szczecińskiego do Urzędu Wojewódzkiego Szczecińskiego Wydziału Społeczno-Politycznego z 23 września 1949 r., s. 2.

⁶¹ Archiwum Domu Pomocy Społecznej w Drawnie, Kronika zakładu.

⁶² Archiwum Domu Pomocy Społecznej w Trzcina-Zdroju, Kronika zakładu.

⁶³ Od 28 maja 1958 w Bobolicach siostry pallotynki prowadzą zakład dla dzieci upośledzonych. Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w Bobolicach jest otoczony malowniczym krajobrazem lasów i jezior Pojezierza Pomorskiego. Do placówki przyjmowane są dziewczęta, które tutaj dorastają, rozwijają się i pozostają na stałe. Obecnie dom świadczy usługi bytowe dla 65 pensjonariuszek na poziomie obowiązującego standardu. <http://www.domyopieki.pl/index.php?mn=prez&sel1=2037489&sel2=p> (21.10.2010).

⁶⁴ SDG, rok 1959, s. 39. Według tego schematyzmu poza zakładem dla dzieci upośledzonych prowadzonych przez siostry pallotynki (s. 44), gdzie brak danych liczbowych, wszystkich sióstr pracujących w administracji gorzowskiej było 720. T. Dzwonkowski, *Administracja apostolska kamińska, lubuska i pralatury pilskiej. Zarys dziejów 1945–1966*, w: P. Socha (red.) przy współpracy Z. Leca, *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej. Pomorza Zachodnim i północnym (1945–1995)*, Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 43 podaje liczbę 735 sióstr z 32 zgromadzeń zakonnych. Natomiast w 1956 r. pracowało na terenie administracji 709 zakonnic z 32 zakonów. Por. GWK (1957) 6, s. 370–371. Nowe zgromadzenia, które w latach 1949–1959 r. przybyły na obszar administracji gorzowskiej, to: 1. Zgromadzenie Sióstr Kanoniczek Ducha św. de Saxia; 2. Zgromadzenie Sióstr Opatrzności Bożej; 3. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, (opolskie); 4. Zgromadzenie Sióstr Służeb-

Kolejnym bardzo bolesnym ciosem dla Kościoła w Polsce było usunięcie w 1961 r. katechizacji ze szkół. Ta sytuacja znalazła również odbicie w posłudze sióstr zakonnych. Na apel prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego siostry bardzo licznie podjęły się pracy katechetycznej w kościołach i punktach katechetycznych oraz domach prywatnych. W 1968 r. w Kościele gorzowskim w katechezie uczestniczyło 141 sióstr katechetek⁶⁵. Nadto w tym czasie 75 sióstr pracowało w zakrystiach, 15 sióstr prowadziło kancelarie parafialne, 14 sióstr było organistkami, a 36 sióstr zajmowało się gospodarstwem na plebaniach⁶⁶.

Wiele sióstr zakonnych pracowało z dziećmi i młodzieżą w grupach parafialnych (tzw. bielaneł, scholi, chórów, a nawet kół ministrantów). Niektóre z nich, aby choć trochę odciążyc mocno zapracowanych księży, podejmowały niesystematyczną katechizację młodzieży lub dorosłych, jak np. przygotowanie do przyjęcia sakramentów świętych (chrztu, komunii św., bierzmowania, a także namaszczenia chorych). Ponadto siostry zajmowały się rozprawdzaniem cząsopism katolickich i Pisma Świętego, wypożyczały książki o tematyce religijnej oraz urządzaly tzw. godziny biblijne.

Zakończenie

Po II wojnie światowej na terenie Kościoła gorzowskiego zostały 54 siostry z 5 zgromadzeń w 16 domach zakonnych. W okresie tzw. prowizorium kościelnego na teren Kościoła gorzowskiego przybyło ponad 650 sióstr zakonnych z 33 zgromadzeń, co spowodowało, że ich liczba na początku lat siedemdziesiątych

niczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej (dębickie); 5. Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia (orionistki); 6. Zgromadzenie Sióstr Apostolstwa Katolickiego (pallotyńki). SDG, rok 1959, s. 39–44. Oczywiście, opuściły ten teren siostry z Zakonu Mniszek Kamedułki, Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny i Zgromadzenia Sióstr Dzieci Maryi od św. Józefa obrządku słowiańsko-bizantyjskiego.

⁶⁵ I. Skibicka, *Kursy katechetyczne w okresie XX-lecia pracy pasterskiej biskupa ordynariusza dra Wilhelma Pluty*, GWK (1979) 1–9, s. 155.

⁶⁶ B. Masłyk, *Żeńskie zgromadzenia zakonne w diecezji gorzowskiej w okresie 50 lat jej istnienia*, w: P. Socha (red.) przy współpracy Z. Leca, *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i północnym (1945–1995)*, Zielona Góra–Gorzów Wlkp. 1998, s. 465. Pracę sióstr w parafii regulowała od 15 sierpnia 1971 r. ogólnopolska instrukcja. J. Glemp, *Instrukcja o współpracy zakonnicy z duszpasterstwem parafialnym z 15 sierpnia 1971 r.*, „Prezbiterium” (1987) 1–3, s. 44–48.

XX wieku wynosiła ponad 700. Pochodziły one z 38 zgromadzeń⁶⁷ i mieszkały w 100 domach zakonnych⁶⁸.

Stale wzrastająca liczba sióstr napawała radością zarówno rządców, jak i wiernych Kościoła gorzowskiego, ale bolesny stawał się fakt wymuszonej przez ówczesne władze państwowe zmiany kwalifikacji ich posługi. Do początku lat pięćdziesiątych XX w. mogły w zupełności spełniać swój charyzmat, a szczególnie pracować na rzecz Caritasu, ale po śmierci Józefa Stalina i zmianach politycznych końca lata pięćdziesiątych, a potem sześćdziesiątych, coraz częściej rezygnowały z tego na rzecz pracy w parafiach i katechizacji.

Mimo tego siostry zakonne zapisały tutaj wspaniałą kartę. Posługiwały zarówno w świeckich, jak i kościelnych placówkach społeczno-opiekuńczych, takich jak: szpitale, przytulki parafialne, domy specjalne dla dzieci i starców, przedszkola. Pracowały także w Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp. i Sądzie Biskupim w Gorzowie Wlkp., katechizowały dzieci i młodzież, prowadziły kościelne organizacje, a także dbały o utrzymanie porządku w kościołach, czystość bielizny kościelnej i paramentów liturgicznych. Doniosłą rolę odgrywały także żeńskie zakony klauzurowe. Siostry Franciszkańki Najświętszego Sakramentu ze Słupska prowadziły nieustanną adorację Najświętszego Sakramentu.

⁶⁷ Por. SDG, rok 1969, s. 377–389. W latach sześćdziesiątych XX wieku przybyły tutaj siostry ze: Zgromadzenia Sióstr Rodziny Betańskiej (betanki, do Barlinka i Cychry); 2. Zgromadzenia Sióstr św. Michała Archaniola (michalutki do Chojny); 3. Zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Benedykta (benedytkynki misjonarki do Płot); 4. Zgromadzenia Sióstr Felicjanek Misjonarek (od 1959 r. Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, do Szczecina, Sarbi i Suchania); 5. Zgromadzenia Sióstr Córek Matki Bożej Bolesnej (serafitki, do Lubka i Piły); 6. Zgromadzenia Sióstr Najświętszego Imienia Jezus pod opieką Najświętszej Panny Wspomożenia Wiernych (do Pyrzyc i Chociwła) i 7. Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy (do Choszczna). G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 289–290.

⁶⁸ Por. SDG, rok 1969, s. 377–389. W roku 1967 pracowało w ordynariacie gorzowskim 798 sióstr zakonnych w 96 domach zakonnych. Por. *Millenium diecezji gorzowskiej*, GWK (1967) 1–2, s. 7. Choć T. Dzwonkowski, *Administracja apostołska*, s. 47, podaje liczbę 710 sióstr zakonnych.

**MINISTRY OF WOMEN RELIGIOUS
AND SOCIAL WELFARE INSTITUTIONS IN THE CHURCH OF GORZÓW**

Summary

After World War II in the Church of Gorzow were fifty four sisters of the five congregations in the sixteen religious houses. During the twenty seven so-called provisional church came over 650 nuns of 33 congregations and in the beginning of the seventies of the twentieth century amounted to more than 700 sisters. They came from thirty eight congregations, and lived in 100 homes.

Joy of the Church and the faithful was the increasing number of sisters, but the fact became painfully forced changes by the State Authorities, the qualifications of their ministry. Their charisma could fulfil the early fifties of the twentieth century, especially to work for 'Caritas', after the death of Joseph Stalin and the political changes of the late fifties and sixties increasingly abandoned by their charisma to work in parishes and catechesis.

Nevertheless the sisters wrote a great card here. Served in both the secular and the religious social welfare institutions such as hospitals, shelters parish houses, special for children and elderly and kindergartens.

Translated by Mirosława Landowska